

**EEN INTERNATIONALE
GESCHIEDENIS
VAN DE
TWINTIGSTE EEUW
DE EERSTE HELFT**

MARTINE SMETS & AURÈLE LOOMAN

**ACADEMIA
PRESS
2012**

© Academia Press
Eekhout 2
9000 Gent
Tel. 09/233 80 88 Fax 09 233 14 09
info@academiapress.be www.academiapress.be

De uitgaven van Academia Press worden verdeeld door:

J. Story-Scientia nv Wetenschappelijke Boekhandel
Sint-Kwintensberg 87
B-9000 Gent
Tel. 09/225 57 57 Fax 09 233 14 09
info@story.be www.story.be

Ef & Ef
Postbus 404
3500 AK Utrecht
Tel. 0475 561501 Fax 0475 561660
info@efenefimedia.nl www.efenefimedia.nl

Vormgeving en opmaak: Press Point, tel. 09 362 52 50

Een internationale geschiedenis van de twintigste eeuw. De eerste helft van de twintigste eeuw.
Martine Smets & Aurèle Looman
Gent, Academia Press, 2012, 330 p.

ISBN 978 90 382 1981 3
D/2012/4804/157
NUR 686
U1884

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of vermenigvuldigd door middel van druk, fotokopie, microfilm of op andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

DEEL 1

HET BREUKVLAK VAN TWEE EEUWEN EN DE PERIODE VAN DE GROTE DREIGING	1
1 Inleiding: geschiedenis en actualiteit	1
1.1 Het nut van geschiedenis	2
1.2 Het drielandpunt tussen geschiedenis, journalistiek en literatuur	5
1.3 Eigentijdse geschiedenis of journalistiek met voetnoten?	5
2 Een korte inleiding in de korte 20ste eeuw	7
2.1 Een paar klassiekers	7
2.1.1 Eric Hobsbawms triptiek	7
2.1.2 Mark Mazower en de politieke pathologie van de totalitaire staat	7
2.1.3 Niall Fergusons politieke geografie	8
3 De Eerste Wereldoorlog of de Grote Oorlog	13
3.1 De Europese vorstenhuizen als voorlopers van de Europese Unie	13
3.2 Militair stratego	15
3.2.1 Duitsland	16
3.2.2 Groot-Brittannië en Frankrijk	16
3.2.3 Oostenrijk-Hongarije, Rusland en het Ottomaanse Rijk	16
3.2.4 Italië	17
3.3 De allianties	17
3.4 Overal in Europa gaan de lichten uit...	18
3.5 Oostenrijk-Hongarije verklaart de oorlog aan Servië	21
3.6 Voor Kerstmis weer thuis	22
3.7 Het einde van de 'Grote Oorlog'	25
3.8 Een aantal maatschappelijke gevolgen van de 'Grote Oorlog'	26
3.8.1 De seksuele revolutie	26
3.8.2 Het ontstaan van 'Big Government'	27
3.8.3 Nieuwe oorlogswapens en -technieken	28
3.8.4 Oorlogsdichters en cultuurpessimisten	30
3.8.4.1 De oorlogsdichters	30
3.8.4.2 De Cultuurpessimisten	33
4 De grote dreiging 1919-1945	34
4.1 De laatste show van het monarchale Europa	34
4.2 Woodrow Wilson en 'Peace without victory'	35
4.3 Zelfschikking: alleen voor de overwinnaars	36
4.4 Door staat en natie te laten samenvallen...	37
4.5 De etnische identiteitskaart van Midden- en Oost-Europa	38
4.6 De economische crisis van 1929	39
4.7 Duitsland	40
4.7.1 De Weimarrepubliek 1919-1933	40
4.7.2 De dolkstootlegende	40
4.7.3 Het Verdrag van Versailles 1919	42
4.7.4 De heropbouw van het Duitse leger	44
4.7.5 Duitsland in de jaren twintig	45

4.8	De Dubbelmonarchie Oostenrijk-Hongarije 1867-1918	47
4.8.1	'Alleen de keizer stond er nog als een vergeten zilveren halm'	47
4.8.2	Wat Lenin en Stalin leerden van de Dubbelmonarchie	52
4.8.3	Keizerin Sisi en de Habsburgse hofetiquette	53
4.8.4	In niet-politieke zin gebeurde er veel in de 'Habsburgse leegte'	53
4.8.5	Het Verdrag van Saint-Germain 1919	54
4.8.6	Het Verdrag van Trianon 1920	58
4.8.7	Het Verdrag van Neuilly 1919	60
4.9	Het Ottomaanse Rijk	61
4.9.1	De Arabieren in het Ottomaanse Rijk	61
4.9.2	Het wahabisme	62
4.9.3	De zieke man van Europa	63
4.9.4	Het failliet van de Ottomaanse staat	64
4.9.5	De Oosterse kwestie	66
4.9.6	De 'Jonge Turken' en de Eerste Wereldoorlog	67
4.9.7	De Armeense genocide: een holocaust of een Holocaust?	68
4.9.8	Het ontstaan van het Midden-Oosten	69
4.9.8.1	De 'sjarief' van Mekka en de Arabische revolte	70
4.9.8.2	Het Sykes-Picotakkoord 1916	71
4.9.8.3	Het zionisme	72
4.9.8.4	Het Verdrag van Sèvres 1920	75
4.9.8.5	Het Verdrag van Lausanne 1923	76
4.9.8.6	Op weg naar de Arabische onafhankelijkheid?	77
4.9.8.7	Egypte: de 'Wafd' en de Moslimbroederschap	78
4.9.8.8	Het Britse imperium in het Midden-Oosten	80
4.9.8.8.1	Mesopotamië en Irak	80
4.9.8.8.2	Transjordanië	83
4.9.8.8.3	Palestina	84
4.9.8.9	Het Franse imperium: Syrië en Libanon	85
4.9.8.10	Het ontstaan van Saoedi-Arabië	87
4.10	Rusland	90
4.10.1	De Russische kolos en de Romanovs	90
4.10.2	De Russisch-Japanse oorlog 1904-1905	91
4.10.3	Bloedige Zondag in Sint-Petersburg 1905	92
4.10.4	De 'bolsjewieken' en de 'mensjewieken'	93
4.10.5	De tsaar leefde in een met diamanten beklede ivoren toren	94
4.10.6	Een leger van schoenlappers en boeren	94
4.10.7	De Februari- en Oktoberrevolutie van 1917	96
4.10.8	Lenin consolideerde de macht van de sovjets	98
4.10.9	Het Verdrag van Brest-Litovsk 1918	100
4.10.10	De Witten tegen de Roden	101
4.11	De Verenigde Staten	103
4.11.1	Amerika verschijnt op het wereldtoneel	103
4.11.2	De Eerste Wereldoorlog	105
4.11.3	Het ontstaan van de consumptiecultuur	107
4.11.4	Conservatisme en immigratie	108
4.11.5	De stad en de 'Progressive Era'	110
4.11.6	De drooglegging	111
4.11.7	De 'gay' of 'roaring twenties'	111
4.11.8	Wall Streetcrash van 1929	111
4.11.9	De 'New Deal'	112
4.11.10	Neutraliteit onder druk	113
4.12	China van 1911 tot 1945	115
4.12.1	De laatste Chinese keizerlijke dynastie	115
4.12.2	China vanaf 1912	117
4.12.3	De Chinese Communistische Partij en de 'Guomindang'	119

4.12.4	Tjiang Kai-sjek en de nationalistische periode 1928-1937	119
4.12.5	De strijd van de CCP en Mao Zedong	120
4.12.6	Japan valt Mantsjoerije aan	121
4.12.7	De Lange Mars van 1934-1936	121
4.12.8	Japan valt hartje China aan: er ontstaan twee simultane oorlogen	123
4.12.9	Het einde van de Tweede Wereldoorlog	124
4.13	India: Brits-Indië tot aan de splitsing van 1947	125
4.13.1	De Britse Oost-Indische Compagnie	125
4.13.2	De 'Great Game' tussen Britten en Russen	127
4.13.3	De ruggengraat van Indië brak	129
4.13.4	De Indische Muiterij van 1857-1858	129
4.13.5	Het 'British Empire' en het rijk van 'de Raj' 1857-1947	132
4.13.6	'The World Wide Web'	135
4.13.7	Het ontstaan van het 'Indian National Congres' in 1885	136
4.13.8	De splitsing van Bengalen	139
4.13.9	De Ghadarbeweging 1913-1919	142
4.13.10	De Indiërs keken naar Ierland	142
4.13.11	De Eerste Wereldoorlog en zijn gevolgen	143
4.13.12	Amritsar 1919	145
4.13.13	Gandhi en Nehru	145
5	De decennia van de totalitaire samenlevingen, de militaire dictaturen en de autoritaire regimes	149
5.1	Definities als bevroren beeldhouwwerken	149
5.2	De democraten verloren de strijd om 'de leegte'	151
5.3	Europees links was verslagen	152
5.4	Italië	154
5.4.1	Wat is fascisme?	154
5.4.2	De fases in het fascisme volgens Robert Paxton	155
5.4.3	De praktijk van het fascisme	157
5.4.4	Het fascisme aan de macht	158
5.4.5	Het economische beleid	158
5.4.6	De Lateraanse verdragen 1929	159
5.4.7	De 'Mare Nostrumgedachte'	160
5.5	Duitsland	161
5.5.1	De overheid bleef opvallend blind aan het rechteroog	161
5.5.2	Hitler zong een puur Germaans lied	163
5.5.3	De 'gelijkschakeling'	165
5.5.4	De bewaking van de kwaliteit en kwantiteit van de mensenmassa	166
5.5.5	Het land van Goethe, Schiller, Beethoven, maar ook Auschwitz	167
5.5.6	De Conferentie van Evian 6-15 juli 1938	169
5.5.7	Op zoek naar 'Lebensraum' of de 'Drang nach Osten'	170
5.6	Japan	171
5.6.1	Een korte voorgeschiedenis: Deshima en de Hollandwetenschap	171
5.6.2	De Groot Oost-Aziatische Gemeenschappelijke Welvaartssfeer	173
5.6.3	En de kersenbloesems vielen ...	174
5.6.4	De asmogendheden: de drie 'havenots'	175
5.6.5	Het Mantsjoerije- of Mukdenincident 1931	176
5.6.6	Mantsjoekwo, een marionettenstaat	177
5.6.7	Japan na 1932	177
5.6.8	De val van Nanking in 1937	178
5.6.9	Was Japan fascistisch in de jaren dertig?	178
5.6.10	De troostmeisjes	179
5.7	Spanje	180
5.7.1	Het einde van de monarchie	180

5.7.2	De burgeroorlog 1936-1939	180
5.7.3	De burgeroorlog wordt internationaal	182
5.7.4	Het Francoregime	183
5.7.5	De dreigende wereldoorlog en de erfenis van Franco	183
5.8	De Sovjet-Unie	184
5.8.1	De Unie van de Socialistische Sovjetrepublieken vanaf 1922	184
5.8.2	De staatsinstellingen	185
5.8.3	Lenin en de opkomst van Stalin	186
5.8.4	De Nieuwe Economische Politiek (NEP 1921-1928) en de vijfjarenplannen	187
5.8.5	Stalin en de eeuw van de machine	189
5.8.6	De terreur	191
5.8.7	De personencultus van Stalin	192
5.8.8	Vrouwen in de Sovjetmaatschappij	193
5.8.9	De nieuwe samenleving en de 'gelijkschakeling'	194
5.8.10	De 'Komintern'	195

DEEL 2**DE TWEDE WERELDOORLOG****197****6 De laatste jaren van de vrede****197**

6.1	'Appeasement'	198
6.1.1	De 'Anschluss' van Oostenrijk in 1938	198
6.1.2	De Conferentie van München en het Sudetenland	199
6.1.3	Het einde van de 'appeasementpolitiek'	203
6.1.4	Het Molotov-Ribbentroppact 1939	203
6.1.5	De 'bloedlanden'	204
6.2	Het begin en verloop van de Tweede Wereldoorlog 1939-1941	207
6.2.1	De geschiedschrijving over de Tweede Wereldoorlog	207
6.2.2	Het begin van de Tweede Wereldoorlog	207
6.2.3	De inval in Polen in 1939	207
6.2.4	Europa onder de voet gelopen 1940-1941: de Duitse opmars	211
6.3	De omslag 1941-1942	215
6.3.1	Operatie Barbarossa 1941	215
6.3.2	De VS en de oorlog	215
6.3.3	Het Japanse offensief 1941-1942	216
6.4	De lange weg naar de overwinning 1942-1945	217
6.4.1	De geallieerden: een vriendenclub? De Conferentie van Teheran 1943	220
6.4.2	De Conferentie van Jalta 1945	222
6.4.3	De laatste fase van de oorlog	223
6.4.4	Moreel bombarderen	225
6.4.5	Het Rode Leger bezet Midden- en Oost-Europa	228
6.4.6	De bevrijding van Europa	229
6.4.7	De Conferentie van Potsdam 1945	233

DEEL 3**DE NAWEEËN VAN DE TWEDE WERELDOORLOG 1945-1953****235****7 De naoorlogse periode 1945-1953****235**

7.1	De naweeën van de Tweede Wereldoorlog	235
7.2	De dekolonisatie of de nekslag voor het kolonialisme	236
7.2.1	Het kolonialisme en de Koude Oorlog	236
7.2.2	Europa overleeft	237
7.2.3	Brits-Indië verlaat de imperiale kudde: de deling van 1947	237
7.2.4	Het 'verkeerde land'	239
7.2.5	Problemen bij het herstel van de koloniale status-quo	242

7.2.5.1	'Indië verloren, ramspoed geboren'	242
7.2.5.2	Frans-Indochina: de Eerste Indochinese Oorlog	244
7.3	De opkomst van de nieuwe wereldmogendheden VS en USSR	246
7.4	Economische hulp als politiek wapen 1945-1947	248
7.5	De veranderende beeldvorming: het IJzeren Gordijn	248
7.6	Het ontstaan van de Koude Oorlog:	
	het begin van het nucleaire tijdperk	249
7.6.1	Wanneer begon de Koude Oorlog: in 1917 of in 1947?	249
7.6.2	De eerste opdracht voor de VN-Veiligheidsraad: Iran 1946	250
7.6.3	Conflict om de Dardanellen 1946	251
7.7	Oost-Europa wordt communistisch 1945-1948	251
7.7.1	De sovjetisering tussen 1943-1948	252
7.7.2	Het geweer werd van schouder veranderd...	252
7.7.3	De 'fellow travelers'	253
7.8	De Trumandoctrine	254
7.8.1	Griekenland: de geopolitieke achtertuin van de Britten	254
7.8.2	Een aantrekkelijk alternatief voor het anticommunisme in 1947	254
7.9	Het Marshallplan en de Kominform	255
7.9.1	Het Marshallplan	256
7.9.2	De 'Comecon' en 'Kominform'	256
7.9.3	De 'American Way of Life'	256
7.10	Duitsland onder de geallieerde bezetting: 1945-1947	257
7.10.1	'Die Stunde Null'	257
7.10.2	Denazificatie en de 3 P's	260
7.10.3	De 'Bizone' en de 'Trizone'	262
7.11	Zware spanningen 1948-1953	263
7.12	De 'coup van Praag' 1948	263
7.13	Na Praag kwam Helsinki	264
7.14	Joegoslavië was het verst gevorderd op 'het pad van het socialisme'	264
7.14.1	De 'Ustašabeweging', de 'Četniks' en de partizanen	264
7.14.2	Joegoslavië na de Tweede Wereldoorlog	266
7.14.3	Stalin en Tito	267
7.14.4	De 'Kominform' wijst Joegoslavië de deur 1948	268
7.15	De twee Duitslanden	268
7.15.1	De Berlijnse blokkade 1948	268
7.15.2	De geboorte van de Bondsrepubliek Duitsland 1949	269
7.15.3	De geboorte van de Duitse Democratische Republiek 1949	270
7.16	'Nous avons peur' of het Pact van Brussel 1948 en de NAVO 1949	271
7.16.1	De oprichting van de NAVO 1949 en het 'gat van Fulda'	271
7.16.2	Het atlanticisme	272
7.16.3	Het Warschaupact 1955	273
7.17	De geboorte van de staat Israël 1948	273
7.17.1	'Een volk zonder land' en 'een land zonder volk'	273
7.17.2	De Britten legden de sleutel onder de mat in 1948	276
7.17.3	De 'Nakba' of de catastrofe	279
7.18	De communisten en de nationalisten in China 1945-1949	281
7.18.1	De samenwerking tussen Mao Zedong, Tjiang Kai-sjek en Stalin na de Japanse overgave in China	281
7.18.2	De Communistische Partij overwint	282
7.18.3	Tjiang Kai-sjek trok zich terug op Taiwan, Mao erfde de chaos	282
7.18.4	De 'slag om China'	283
7.18.5	Mao's buitenlands beleid	284
7.19	De Koreaanse oorlog en de wapenwedloop 1949-1953	284
7.19.1	De 38ste breedtegraad	284
7.19.2	De eerste schermutselingen 1949	285

7.19.3	Ten aanval met goedkeuring van Stalin en Mao Zedong 1950	285
7.19.4	Pusan en Inchon	286
7.19.5	Wapenstilstand maar geen vrede 1953	288
7.20	De bewapeningswedloop	289
7.21	De militaire integratie van Europa en de West-Duitse herbewapening	292
7.21.1	De Europese Defensiegemeenschap 1951-1953	293
7.21.2	De West-Europese Unie en het Warschaupact 1954	294
7.22	Een stap naar de culturele en juridische integratie van Europa: de Raad van Europa 1949	295
7.23	Op weg naar de economische en sociale integratie van Europa: het EGKS-Verdrag 1952	295
8	Bijlagen	297
8.1	Europa Orohydrografie	297
8.2	Europa 1789	298
8.3	Europa 1812 (Napoleon)	299
8.4	Europa 1815	300
8.5	Europa 1914	301
8.6	Europa 1919 - 1922	302
8.7	Europa 1945 - 1947	303
8.6	Europa 1990 - 1993	304
9	Bronnenlijst	305
10	Index	323

HET BREUKVLAK VAN TWE EEUWEN EN DE PERIODE VAN DE GROTE DREIGING

1 Inleiding: geschiedenis en actualiteit

In 2010, bij de aanstelling van Sandra De Preter als nieuwe CEO van de VRT, tekende Katia Segers, docente communicatiewetenschappen en directeur van het Centrum voor Media- en Cultuurstudies aan de VUB, in *De Standaard* op dat het goed zou zijn als de VRT zou kunnen zorgen voor nieuwe uitstekend opgeleide journalisten: 'Jonge journalisten, die vaak in zeer precaire en slecht betaalde statuten werken, krijgen niet langer de kans om te groeien in hun job, omdat de begeleiding ontbreekt van de oude rotten in het vak. Die wandelende encyclopedieën werden doorgaans aan de deur gezet'.¹

Dit studieboek is geen encyclopedie, eerder een synthese die gemaakt werd aan de hand van inzichten van anderen. Misschien vinden sommige lezers dat de behandelde thema's te vluchtig werden beschreven, maar aan de hand van de bronvermeldingen kunnen ze er meer over gaan lezen.

We doen een poging om toekomstige journalisten toch op zijn minst een zekere historische kennis op het internationale vlak bij te brengen, die verder bouwt op wat ze in het secundair onderwijs en op eigen houtje hebben verworven.

Deze publicatie voor aankomende journalisten pretendeert in geen geval volledig te zijn. De auteurs moesten een keuze maken. Het werd vooral een politieke beschrijving van de 20ste eeuw vanuit Europees standpunt, waarbij er gekozen werd voor een 'zapboek'. Welke feiten en gebeurtenissen moeten in de rugzak zitten van studenten die zich later met internationale nieuwsgaring moeten bezighouden? Daarover kan worden gediscussieerd. Welke feiten en gebeurtenissen bekijken we in de achteruitkijkspiegel? En vooral: wanneer begint en eindigt een eeuw? Soms wordt er al eens teruggegrepen naar de 19de eeuw of zelfs vroeger om verbanden te kunnen verduidelijken.

Bij een dergelijke aanpak moeten we wel kiezen tussen 'weinig over veel' of 'meer over minder'.² Een aantal thema's die de afgelopen jaren de actualiteit haalden, werden uitgediept. Andere niet, omdat ze weinig relevant zijn voor de doelgroep. Dat neemt echter niet

1 SEGERS KATIA, Acht uitdagingen voor Sandra De Preter. In: *De Standaard*, 26/7/2010, p. 16.

2 ULRICH HANS, *De 20ste eeuw in een notendop. Wat iedere Nederlander moet weten van de twintigste eeuw*. 5de druk. Amsterdam, 2005, p. 7.

weg dat in een volgende uitgave nieuwe thema's aan bod kunnen komen, afhankelijk van de actualiteit. Ook realiseren we ons dat deze nuttig-voor-het-heden aanpak niet iedereen even blij stemt. Historische interesse alleen moet toch al voldoende verantwoording zijn? Het probleem is dat als men naar de actualiteit kijkt, de geschiedenis nooit rust wordt gegund. Feiten en gebeurtenissen blijven ononderbroken een confrontatie opleveren met het verleden bij mensen met een historische voorliefde. Als de Britse prins Harry, eind 2007-begin 2008, tien weken doorbrengt in het Britse leger in Afghanistan en daar beschermd wordt door de Gurkha's, dan is het onvermijdelijk dat er een uitleg volgt over deze Nepalese brigade.³

1.1 Het nut van geschiedenis

De Nederlandse historicus Maarten Van Rossem stelt zich de vraag of geschiedenis wel nut heeft. Zijn uitgangspunt is dat er geen nut is, maar dat het wel een vak is dat veel genoegens verschaft. Net zoals het schrijven van poëzie, paardrijden of het verzamelen van postzegels. De betawetenschappers, echter, hoeven zich nooit te verantwoorden of ze nut hebben, de geschiedschrijvers en de alfawetenschappers moeten zich veel meer legitimeren.⁴

Sommige historici geloven volgens Van Rossem al lang niet meer dat er belangrijke lessen uit het verleden kunnen worden getrokken. Ze weten dat het verleden zich nooit exact herhaalt. De geschiedenis en het weer vertonen veel overeenkomsten: men kan met zekerheid voorspellen dat het winter wordt, maar zelfs de beste weerkundigen kunnen niet voorspellen of het een zachte of strenge winter wordt.⁵

Nochtans gebruiken journalisten en politici graag historische voorbeelden om bepaalde politieke beslissingen toe te lichten.⁶

Dat neemt volgens sommigen niet weg dat er altijd wat te bewijzen valt met het verleden. De Belgische historicus Marc Reynebeau stelt het zo: 'Geschiedenis is overal. De geschiedenis trekt de decors op en wij wandelen erdoorheen'.⁷

Reynebeau vergelijkt het verleden inderdaad met een decorstuk: 'Het verleden is zoals een vaas waar alleen maar wat scherven van overblijven. Dat is waar historici het mee moeten doen, met die scherven. Als het een beetje meevalt, kunnen ze vermoeden dat ze van een vaas afkomstig zijn. Maar misschien ging het om een heel ander soort vaas dan ze eerst in gedachten hadden. De enige zekerheid die ze kunnen hebben, is dat niets zeker is. Hun resultaat kan nooit meer zijn dan een aaneengelijmd zootje. Het zal nooit meer de "echte" vaas zijn die ze ooit was. Het kan alleen maar "een" vaas zijn, een benadering, een beeld daarvan. Of er nog bloemen in kunnen staan, valt te betwijfelen. En nadat iemand het heeft geprobeerd, komt iemand anders langs die wat handiger is in het kleven. Of die wat meer scherven heeft teruggevonden. Of iemand die met een nieuw type lijm komt aanzetten. Uit al dat plakwerk komt altijd een andere vaas tevoorschijn'.⁸

3 Who are the Gurkha's? In: *BBC Online*, 18/3/2008. Geraadpleegd op 19/7/2010 via http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/2786991.stm.

4 VAN ROSSEM MAARTEN, *Heeft geschiedenis nut?* Utrecht, 2003, p. 7.

5 VAN ROSSEM MAARTEN, *Heeft geschiedenis nut?* Op.cit., p. 9.

6 VAN ROSSEM MAARTEN, *Heeft geschiedenis nut?* Op.cit., p. 9.

7 REYNEBEAU MARC, *Het nut van het verleden*. Tiel, 2006, p. 38.

8 REYNEBEAU MARC, *op.cit.*, p. 11.

De historische waarheden gaan maar mee tot wanneer iemand over hetzelfde onderwerp met andere of betere argumenten iets anders komt vertellen.⁹ En dan ‘worden de data en de context van het verleden afgeweekt zoals lege jampotten van hun etiketten worden ontdaan wanneer ze voor iets anders worden benut’, aldus Reynebeau.¹⁰ Hij leent daartoe graag een uitspraak van de Nederlandse historicus Pieter Geyl, die stelde dat geschiedenis een discussie zonder einde is. Er kunnen andere vragen worden gesteld en de vaas kan telkens weer op een andere manier worden gelijmd om antwoorden op die vragen te geven.¹¹

‘Het is met de geschiedenis zoals met sporttakken zoals het turnen of het kunstschaatsen. Daar worden de prestaties niet beoordeeld in objectieve meter, seconden of kilo’s, maar in subjectieve punten die door een jury worden uitgedeeld’, aldus Reynebeau.¹²

‘Kijken naar het verleden is een heel “actuele” bezigheid, die al begint met de vragen die aan het verleden worden gesteld. En kijken naar de nieuwste geschiedenis kan toch niet méér voorstellen dan een nauwelijks veredelde vorm van journalistiek? De nieuwste geschiedenis beslaat immers een terrein waarop vele bronnen nog niet beschikbaar zijn, waarin de academische distantie onmogelijk is en bovendien kan het er al eens gaan over delicate, maatschappelijk nog niet verteerde onderwerpen die nog altijd het voorwerp zijn van controverse, polemiek en hartstocht. Het kan, kortom, geen wetenschap zijn en het kan vooral geen veilige wetenschap zijn. Veilig, voor de historicus dan. Dat gevoel van onveiligheid is relatief nieuw’ volgens Reynebeau.¹³

Volgens de Iraanse politicoloog Jafara Peyman is elke geschiedenis een geschiedenis van het heden: ‘Wie naar het verleden kijkt, doet dat met de ogen van vandaag. De grote thema’s, conflicten en dominante machten kleuren onze kijk op het verleden.’¹⁴

De Schotse historicus Archie Brown ziet het zo: ‘Mensen maken hun eigen geschiedenis, maar ze doen dit niet zomaar naar eigen goeddunken; ze doen het niet onder omstandigheden die ze zelf gekozen hebben, maar onder omstandigheden die direct ontmoet, gegeven en doorgegeven worden vanuit het verleden. De traditie van alle dode generaties weegt als een nachtmerrie op het brein van de levenden’.¹⁵

Veel historici en intellectuelen geloven dat men pas van ‘recente geschiedenis’ kan spreken als een gebeurtenis een zekere tijd achter ons ligt. Pas dan zijn bronnen en archieven beschikbaar en kan men dus iets zinvol zeggen over de gebeurtenis in kwestie.¹⁶

Prof. Rik Coolsaet van de Universiteit Gent neemt de aanslagen van 11 september 2001 als voorbeeld: ‘Een te kort tijdsperspectief is een slechte raadsheer bij het beoordelen van het al dan niet historische karakter van een gebeurtenis, hoe dramatisch tijdgenoten die op het moment zelf ook mogen ervaren hebben’.¹⁷ De Chinese ex-premier Zhou Enlai

9 REYNEBEAU MARC, *op.cit.*, p. 12.

10 REYNEBEAU MARC, *op.cit.*, p. 41.

11 REYNEBEAU MARC, *op.cit.*, p. 12.

12 REYNEBEAU MARC, *op.cit.*, p. 13.

13 REYNEBEAU MARC, *op.cit.*, p. 82.

14 PEYMAN JAFARA, *Het andere Iran. Van de revolutie tot vandaag*. Amsterdam, 2009, p. 10.

15 BROWN ARCHIE, *De opkomst en ondergang van het communisme*. Houten, 2009, p. 43.

16 GARTON ASH TIMOTHY, *Geschiedenis van het heden*. Amsterdam-Antwerpen, 1999, p. 8.

17 COOLSAET RIK, *De wereld na 11 september*. Gent, 2002, p. 7.

(1898-1976) ging nog een stapje verder: hij beweerde zelfs geen vragen te kunnen beantwoorden over de Franse Revolutie omdat het nog te vroeg was om daar 'iets zinnigs' over te zeggen. Hoe zou hij aangekeken hebben tegen de politieke crises die zich in *real time* op CNN, *Al Jazeera* of *BBC World* ontvouwen?

Bovendien vindt men op het internet een kakofonie van nieuwsberichten. De hoofdredacteur van *The Guardian* sprak in de lente van 2010 zelfs over *The ten principles of mutualisation* (de technologische vooruitgang die een historische mogelijkheid biedt om tot nieuwe vormen van samenwerking en participatie te komen).¹⁸ De snelle maatschappij van vandaag maakt dat alles nog boeiender: enerzijds bieden technologische hulpmiddelen journalisten ongekende mogelijkheden, anderzijds lagen de media nooit eerder zo sterk onder vuur omdat ze te commercieel en oppervlakkig zouden zijn.

De Britse historicus en journalist Timothy Garton Ash schreef de afgelopen decennia over de politieke gebeurtenissen in West-Europa; hij geldt als een van de best geïnformeerde en meest kritische verslaggevers. In zijn *De geschiedenis van het heden* ging hij op zoek naar een verklaring voor de paradox: geschiedenis én actualiteit.

Het begrip 'geschiedenis van het heden' werd voor het eerst gebruikt door de Amerikaanse diplomaat en historicus Georges Kennan.¹⁹ Volgens Timothy Garton Ash is het een ernstig bezwaar dat niemand weet wat de consequenties zijn van actuele ontwikkelingen. Opvattingen zullen daarom steeds moeten worden bijgesteld. Elke leerling in het secundair onderwijs die zich in de geschiedenis van de oudheid verdiept, weet dat het Romeinse Rijk in verval geraakte en ten slotte verdween. Toen de Berlijnse Muur in 1989 viel, wist niemand wat er komen zou.²⁰

Wie over eigentijdse geschiedenis schrijft, weet dat de lezer zich vaak al een opinie gevormd heeft. De lezer is ook een kritische burger met eigen politieke en ideologische voorkeuren. Hoe verder we teruggaan in de tijd, hoe minder dat probleem optreedt. Historici die de 18de eeuw beschrijven, krijgen meer vertrouwen van hun lezers, want het is hun gids. Maar de historicus is ook een burger en hoe recenter gebeurtenissen hebben plaatsgevonden, hoe meer uitgesproken iemands opvattingen daarover neigen te zijn.²¹

De Russische maarschalk Zjoekov zei destijds al dat niets eenvoudiger was dan met een nieuwe interpretatie van de feiten te komen wanneer het verleden en zijn consequenties inmiddels al gekend waren.²²

Op het eerste gezicht lijkt het vreemd dat iemand die er niet bij was, het beter zou weten dan een ooggetuige. Johan Depoortere, ex-VRT-correspondent in Washington, vindt dat je er live bij moet zijn als geschiedenis wordt geschreven. Niet een of andere deskundige dicht bij huis gaan interviewen, maar er zelf op afstappen.²³

18 Tien principes voor internetjournalistiek volgens de Guardian, 13/7/2010. Geraadpleegd op 19/7/2010 via http://www.mediakritiek.be/blog/2010/07/tien_principes_voor_de_internetjournalistiek_volgens_the_guardian.html.

19 GARTON ASH TIMOTHY, *op.cit.*, p. 8.

20 GARTON ASH TIMOTHY, *op.cit.*, p. 11.

21 RAMACHANDRA GUHA, *India. De geschiedenis van de grootste democratie ter wereld*. Amsterdam, 2007, p. 29.

22 REES LAURENCE, *Achter gesloten deuren. De geheime afspraken tussen Stalin, de nazi's en het Westen*. Antwerpen, 2008, p. 91.

23 RASPOET ERIK, Als er geschiedenis geschreven wordt, moet je er live bij zijn. In: *De Morgen*, 5/4/2008, p. 68.

1.2 Het drielandpunt tussen geschiedenis, journalistiek en literatuur

George Kennan merkte op dat de geschiedenis van het heden te vinden is ‘in dat kleine en zelden bezochte terrein van literaire inspanning waar journalistiek, geschiedenis en literatuur samenkomen’.²⁴

Het hoekje in Europa waar Duitsland, Frankrijk en Zwitserland aan elkaar grenzen heet in het Duits *Dreiländereck*. De ‘geschiedenis van het heden’ bevindt zich op een drielandpunt tussen journalistiek, geschiedenis en literatuur. Timothy Garton Ash vindt deze grensgebieden altijd interessant.²⁵

Volgens Timothy Garton Ash hebben goede journalistiek en goede geschiedschrijving een paar kwaliteiten van goede fictie: ‘Fantasierijk medeleven met de personen in kwestie, een literaire manier van selectie, beschrijving en sfeertekening. Een reportage of historische beschrijving is altijd het verhaal van een individuele auteur, gevormd door zijn of haar unieke inzicht en de manier waarop de woorden op de pagina gerangschikt zijn. Daarvoor is inspanning nodig, niet alleen om op onderzoek uit te gaan, maar ook om de verbeeldingskracht op te brengen om door te dringen tot de ervaring van de mensen over wie men schrijft. Alle materiaal moet opnieuw gerangschikt worden en bepaalde onderdelen moeten opnieuw worden belicht.’²⁶

Antony Beevor is een van de meest succesvolle Britse geschiedschrijvers over WO II. In een interview zei hij dat hij *Stalingrad* had geschreven, niet vanuit het standpunt van de generaals, maar vanuit ‘kleine mensen’ middenin het gewoel.²⁷

Beevor was ooit op een congres in Zweden, waar hij de stelling verdedigde dat geschiedenis nooit wetenschap kan zijn, maar enkel een tak van de literatuur. Hij kreeg de hele zaal over zich heen. Vooral Europese academische historici hebben het daar moeilijk mee, maar de Britten hebben nu eenmaal een traditie van meer literaire, verhalende geschiedschrijving.

Naar aanleiding van de verschijning van het boek van Eugène Rogan over *De Arabieren* merkte Jorn De Cock (journalist bij *De Standaard*) op dat de auteur in een vloeiende stijl schrijft die eigen is aan de Angelsaksische geschiedschrijving, waarbij opmerkelijke anekdotes en persoonlijke getuigenissen meanderen door de grote geschiedenis heen. Hij noteert dat Rogan daarbij gebruikmaakt van Arabische commentaren en getuigenissen over gebeurtenissen, die voor een keer de overheersende westerse kijk op de geschiedenis relativeren.²⁸

1.3 Eigentijdse geschiedenis of journalistiek met voetnoten?

De grens tussen journalistiek en geschiedenis is slecht gemarkeerd. In de journalistiek zal een stuk dat beschreven wordt als ‘nogal academisch’ – wat wil zeggen: saai, vol vaktaal en

24 GARTON ASH TIMOTHY, *op.cit.*, p. 12.

25 GARTON ASH TIMOTHY, *op.cit.*, p. 12.

26 GARTON ASH TIMOTHY, *op.cit.*, p. 12.

27 STEVENS JAN, Zowel de Duitsers als de Amerikanen maakten hun gevangenen af. In: *Knack*, 13-19 mei 2009, pp. 100-103.

28 DE COCK JORN, Arabische geschiedenis door de ogen van Arabieren. Bezette gebieden. In: *De Standaard*, 23/7/2010, pp. L8-L9. ROGAN EUGENE, *De Arabieren. Een geschiedenis*. Amsterdam, 2010, 712 p.

onleesbaar – vrijwel zeker niet geplaatst worden. In de academische wereld komt het op een kleinering neer als je zegt dat iemands werk ‘journalistiek’ is, wat wil zeggen: oppervlakkig, pikant en over de hele lijn onserieus. ‘Eigentijdse geschiedenis?’ zei een oudere docent toen Timothy Garton Ash aan het eind van de jaren tachtig van de 20ste eeuw terugkwam in Oxford om een journalistiek college te geven, ‘Bedoel je soms journalistiek met voetnoten?’²⁹

De redenen waarom er zoveel verschil is tussen journalistiek en academische of professionele geschiedschrijving, hebben volgens Timothy Garton Ash evenveel te maken met praktische vereisten, zelfbeelden en neurosen van beide beroepen als met de werkelijke intellectuele inhoud van beide vakken: ‘De kwaliteiten van slechte journalistiek en slechte geschiedschrijving zijn heel verschillend. Sensationele, opdringerige, populistische kletsboek met miljoenen lezers aan de ene kant; overgespecialiseerde, slecht beredeneerde, slecht geschreven dissertaties zonder lezers aan de andere kant. Maar de goede kwaliteiten van goede journalistiek en goede geschiedschrijving hebben heel veel van elkaar weg: alomvattend zorgvuldig onderzoek, een kritische benadering van de bronnen, een krachtig gevoel voor tijd en plaats, fantasievolle sympathie voor alle partijen, logische redeneringen en helder en levendig proza’.³⁰

De Nederlandse journalist, historicus en schrijver Geert Mak is hier een mooi voorbeeld van. In 1999 trok hij een jaar lang door Europa om een balans op te maken van de 20ste eeuw. Hij zocht naar plaatsen, sporen en mensen die konden getuigen van de voorbije eeuw en ging tegelijk op zoek naar een antwoord op de vraag hoe Europa er aan het begin van een nieuw millennium voorstond. Het resultaat was een fascinerend en meeslepend boek: *In Europa*³¹, een werk dat meerdere prijzen in de wacht sleepte. Het duurde niet lang voor academici Mak verweten dat hij talloze onjuistheden had opgetekend.³²

Timothy Garton Ash merkt op dat dergelijke academici vaak lang de tijd hebben om één enkel artikel te voltooien: ‘Ze kunnen eindeloos veel moeite nemen (en doen dat soms ook) om feiten, namen, citaten, teksten en contexten te controleren en na te denken en nog eens na te denken over een interpretatie. Maar ze kunnen ook een heel leven doorbrengen met de beschrijving van een oorlog zonder ooit gezien te hebben hoe in een oorlog wordt geschoten. Van hen wordt niet verwacht dat ze getuigen zijn van het werkelijke leven. Voetnoten, methodologie en partij kiezen in een of andere academische discussie zijn dingen die even belangrijk kunnen lijken als nagaan wat er in werkelijkheid gebeurde en waarom’.³³

29 GARTON ASH TIMOTHY, *op.cit.*, p.17.

30 GARTON ASH TIMOTHY, *op.cit.*, p.17.

31 MAK GEERT, *In Europa. Reizen door de twintigste eeuw*. 19de druk. Amsterdam-Antwerpen, 2008, 852 p.

32 MELCHING WILLEM, Stoeien met feiten. Felle kritiek op Geert Maks spraakmakende tv-serie ‘In Europa’. In: *De Morgen*, 12/12/2007, p. 27.

33 GARTON ASH TIMOTHY, *op. cit.*, p. 18.

2 Een korte inleiding in de korte 20ste eeuw

2.1 Een paar klassiekers

Wanneer begint een eeuw? Mark Heirman, Belgisch filosoof en publicist internationale politiek, gaat ervan uit dat het geen tijdgenoot ontgaat dat de 20ste eeuw begon en eindigde in Sarajevo: 'Er werd in de 20ste eeuw altijd wel ergens oorlog gevoerd en de wereld liet zich zelfs tot twee keer toe verleiden tot de collectieve waanzin van een wereldoorlog'. De twee wereldoorlogen werden gevolgd door een Koude Oorlog en veel 'warme oorlogen' die in de schaduw van de 'Koude' wel degelijk werden uitgevochten. Met boegbeelden als Hitler en Stalin die een hele eeuw met hun waanzinnige agressiviteit zouden achtervolgen en met een kernwapenwedloop die tientallen jaren de hele planeet zou bedreigen.³⁴

Een aantal historici houdt vast aan eigen inzichten over hoe de 20ste eeuw het best getypeerd kan worden en wanneer die eigenlijk 'begint en eindigt'. In dit studieboek vermelden we een aantal vooraanstaande werken over de 20ste eeuw en we blijven stilstaan bij een paar klassiekers. In de bronnenlijst zijn alle geraadpleegde werken terug te vinden.

2.1.1 Eric Hobsbawms triptiek

De 20ste eeuw bestaat volgens de Britse historicus Eric Hobsbawm uit drie periodes, die beginnen met het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog en eindigen met de ineenstorting van de Sovjet-Unie in de periode 1989–1991. Deze afgesloten periode noemt Eric Hobsbawm de 'korte twintigste eeuw' (van 1914 tot 1991).³⁵ Volgens hem wordt de 20ste eeuw beheerst door het antagonisme tussen het liberale kapitalisme en het communisme. Hij negeert het fascisme: voor hem telt enkel de strijd tussen het kapitalisme en het communisme.

Eerst kwam het *Tijdperk van de Rampspoed*, van 1914 tot de nadagen van de Tweede Wereldoorlog. Deze periode wordt gevolgd door de 'Golden Sixties' (1945–1973), een vijftientwintig- tot dertigjarige periode van buitengewone economische groei en sociale omwenteling. Kenmerkend waren het begin van de Koude Oorlog en het dekolonisatieproces. Het laatste deel van de eeuw is een *Tijdperk van ontwrichting, onzekerheid en crises* (tot het 'wonderjaar' 1989). Voor grote delen van de wereld zoals Afrika, de voormalige Sovjet-Unie en de Oostbloklanden was deze periode een ware catastrofe.³⁶

2.1.2 Mark Mazower en de politieke pathologie van de totalitaire staat

Een andere Britse historicus, Mark Mazower, vindt dat het conflict tussen het liberaal-democratisch kapitalisme en de totalitaire ideologieën zoals het fascisme en het communisme centraal staan in de 20ste eeuw.³⁷

Mark Mazower wijst erop dat de zege van de democratie op het communisme in 1989 een overwinning was die niet tot stand zou zijn gekomen als het communisme geen allesverpletterende nederlaag had toegebracht aan het nationaalsocialisme tijdens de Tweede

34 HEIRMAN MARK, *De waanzinnige twintigste eeuw. Oorlog en vrede van 1914 tot 1994*. Antwerpen-Baarn, 1995, p. 7.

35 HOBBSBAWM ERIC, *Een eeuw van uitersten. De twintigste eeuw 1914-1991*. Utrecht, 2000, p. 18.

36 HOBBSBAWM ERIC, *op.cit.*, p. 18.

37 MAZOWER MARK, *Duister continent. Europa in de twintigste eeuw*. Antwerpen-Amsterdam, 2002, p. 12.

Wereldoorlog. Volgens de Schotse historicus Archie Brown was het communisme een veel krachtigere en duurzamere beweging dan het fascisme dat in 1945 was ineengestort. Tot op vandaag bestaan er overigens nog communistische regimes.³⁸ Maar volgens Mark Mazower was de opbouw van een raciaal-socialistisch systeem dat in de hoofdstroom van de Europese geschiedenis paste, veel belangrijker. Het ontwikkelde zich met relatief weinig oppositie en het kon standhouden in de technologisch goed ontwikkelde economie van Europa. Mark Mazower vindt dat het Derde Rijk daarom de grootste bedreiging is geweest voor de liberale democratie.³⁹

Na 1945 werd het fascisme weggeredeneerd als een politieke pathologie waarmee krankzinnige dictators hele volkeren betoverd en gehypnotiseerd hadden om hen naar de ondergang te leiden.

Maar hoe onaangenaam we het nu mogen vinden, het fascisme en het communisme waren tevens oprechte politieke pogingen om de problemen van de massapolitiek, industrialisatie en sociale orde aan te pakken. De Franse historicus François Furet noemde het communisme en het fascisme niet voor niets 'de kinderen van de Eerste Wereldoorlog'.⁴⁰

De Joods-Amerikaans-Duitse filosofe en politiek denkster Hannah Arendt vond dat ook: 'We kunnen ons niet meer veroorloven alles uit het verleden te halen wat goed was, om dat eenvoudigweg ons erfdeel te noemen en het slechte weg te werpen en dat slechts te zien als dood gewicht dat de tijd op de duur in de vergetelheid zal begraven'.⁴¹

De Franse geopoliticus Dominique Moïsi noemt de 20ste eeuw zelfs 'de eeuw van de ideologie'.⁴² Ook voor hem werd het ideologische klimaat van de 20ste eeuw gekenmerkt door drie botsende politieke modellen: het socialisme, het fascisme en het kapitalisme.

2.1.3 Niall Fergusons politieke geografie

Voor de *golden boy* onder de Britse historici, Niall Ferguson⁴³, zijn de honderd jaar na 1900 zonder twijfel de bloedigste jaren uit de moderne geschiedenis. Ze zijn veel gewelddadiger geweest dan welk tijdperk ook, zowel in relatieve als in absolute cijfers.⁴⁴

38 BROWN ARCHIE, *De opkomst van ondergang van het communisme*. Utrecht, Het Spectrum, 2009, p. 25.

39 MAZOWER MARK, *op.cit.*, p. 13.

40 SHEENAN JAMES J., *Where have all the soldiers gone? The transformation of Europa*. Boston, 2008, p. 99.

41 MAZOWER MARK, *op.cit.*, p. 12.

42 MOISI DOMINIQUE, *De geopolitiek van emotie. Hoe culturen van angst, vernedering en hoop de wereld veranderen*. Amsterdam, 2009, p. 34.

43 Voor het Amerikaanse weekblad *Time* behoort Niall Ferguson tot een van de meest invloedrijke 100 mensen van de wereld.

44 FERGUSON NIALL, *De grote oorlogen. De honderdjarige oorlog en de ondergang van het Westen*. Amsterdam-Antwerpen, 2007, p. 32.

Belangrijke conflicten in de 20ste eeuw volgens Ferguson:⁴⁵

- ▶ Mexicaanse Revolutie, 1910 - 1920
- ▶ de Russische Revolutie, 1917 - 1921
- ▶ de burgeroorlogen in China, 1926 - 1937
- ▶ de Spaanse burgeroorlog, 1936 - 1939
- ▶ de Koreaanse oorlog, 1950-1953
- ▶ de oplaaiende burgeroorlogen in Burundi en Rwanda (1963-1995)
- ▶ de postkoloniale oorlogen in Indochina (1945-1975)
- ▶ de burgeroorlog in Nigeria (1966-1970)
- ▶ de onafhankelijkheidsoorlogen van India en Pakistan (1947 en 1971)
- ▶ de burgeroorlog in Mozambique (1975-1993)
- ▶ de oorlog in Afghanistan (1979-2001)
- ▶ de aanhoudende burgeroorlogen in Soedan (sinds 1983) en Congo (sinds 1998)

In al deze conflicten vielen er per gewelddadigheidsbarsting waarschijnlijk meer dan een miljoen doden. Verder waren er nog de genocidale oorlogen van de 'Jonge Turken' (zie 4.9.6) tegen burgerbevolkingen tijdens de Eerste Wereldoorlog. Ook de slachtoffers van het nationaalsocialistisch regime in Duitsland tussen 1933 en 1945 mogen niet worden vergeten. De wreedheden van Kim Il-song in Noord-Korea en Pol Pot in Cambodja moeten ook worden vermeld in dit lijstje.

Het Britse Imperial War Museum in Londen bespreekt in een permanente tentoonstelling de volgende genocides in de 20ste eeuw:

- ▶ De Herero, 1904-1905 (Duits-Zuidwest-Afrika)
- ▶ De Armeniërs, 1915
- ▶ Het conflict tussen China en Tibet, 1950 -
- ▶ De Koerden
- ▶ De slachtoffers van de nazi's, 1933-1945
- ▶ De slachtoffers van de etnische zuivering in Midden-en Oost-Europa, 1945-1949
- ▶ De slachtoffers van Stalin, 1928-1953
- ▶ De deling van Brits-Indië, 1947
- ▶ Cambodja, 1975-1979
- ▶ Het conflict tussen Indonesië en Oost-Timor, 1975
- ▶ Biafra, 1967-1970 (Nigeria)
- ▶ Bangladesh, 1971
- ▶ Ex-Joegoslavië, 1991-1999
- ▶ Rwanda, 1994
- ▶ Vernietiging van inheemse volkeren
- ▶ Darfur, 1993 - heden (Soedan)

Deze bewering van Niall Ferguson blijft niet bepaald onbesproken omdat er een probleem is met de schatting van het aantal doden. Telt men alleen de 'gewelddadige doden' (oorlog, genocide en daden van geweld) of moeten ook de miljoenen slachtoffers die omkwamen als gevolg van hongersnood en epidemieën (o.a. de Spaanse griep aan het eind van de Eerste Wereldoorlog) meegerekend worden?

45 FERGUSON NIALL, *De grote oorlogen*. Op.cit, p. 44.

Niall Ferguson zoekt een antwoord in de politieke geografie. Midden- en Oost-Europa zijn volgens hem het breukvlak waar tektonische aardplaten ongemakkelijk tegen elkaar begonnen te schuiven. Die van het Ottomaanse Rijk begon te wankelen, die van de Oostenrijkers-Hongaren (Habsburgers) en de Russen (Romanovs) drongen vooruit. Ook die van de Duitse Hohenzollern kwam in beweging.

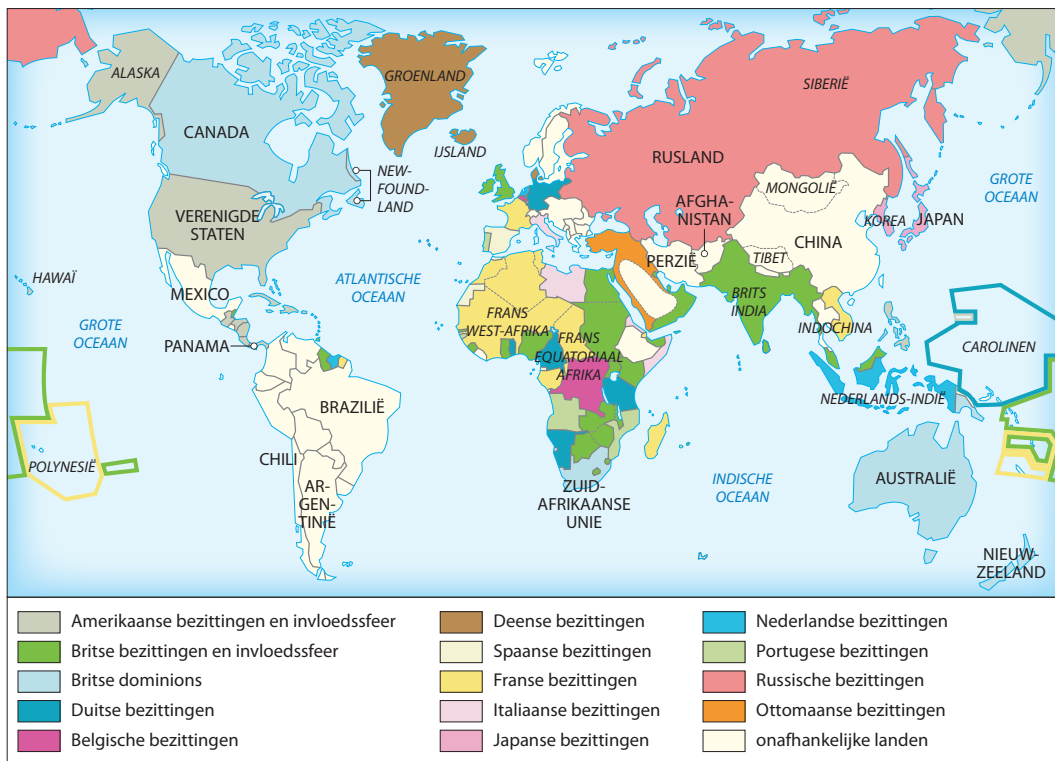

Kaart van Europa in 1908.⁴⁶

De meeste onderdanen van deze multinationale rijken hadden vooral plaatselijke banden, maar waren tegelijkertijd trouw verschuldigd aan een 'verre vorst'. Toen deze multi-etnische keizerrijken werden omgevormd tot natiestaten, ontstonden er tussen de etnische groeperingen spanningen en ongemakken.

In het Verre Oosten namen Mantsjoerije en Korea op politiek-geografisch vlak een soortgelijke positie in, doordat Japan hen belangstellend bekeek.

⁴⁶ La situation de l'Europe en 1908. In: *Atlas historique*. Geraadpleegd op 19/7/2010 via <http://www.atlas-historique.net/1815-1914/cartes/Europe1908.html>.

Wereldkaart 1914.⁴⁷

Het ontgaat Niall Ferguson niet dat in de 20ste eeuw de leiders van sommige beschaafde samenlevingen er niet in slaagden de meest primitieve moordzuchtige instincten van hun burgers te onderdrukken. Elias Canetti probeerde hiervoor een alternatief te bedenken door zich een wereld voor te stellen waarin 'alle wapens' werden verboden en waarin het in een volgende oorlog alleen nog was toegestaan te bijten.⁴⁸

Ontstond dat gruwelijke geweld door economische crises? Of was de oorzaak de opkomst van de moderne natiestaat, waarin er eigenlijk geen plaats was voor minderheden? Kwam het misschien door de steeds grotere bevolkingsdichtheid en de moderne vernietigingswapens die in de 20ste eeuw ontstonden? Waarschijnlijk niet, aangezien sommige van de ergste gruweldaden werden gepleegd met bijlen, machetes en andere primitieve wapens.

Hoewel men de oorlogen in de 20ste eeuw vaak bekijkt als conflicten *tussen* staten, valt het volgens Ferguson op hoe belangrijk georganiseerd geweld wel was *binnen* staten. De nazi's roeiden niet alleen Joden uit, maar ook geesteszieken, homoseksuelen, communisten, Sinti- en Romavolkeren en de maatschappelijke elite van Polen. Ook Stalin was kampioen in georganiseerd geweld tegen zijn eigen volk.⁴⁹

Natiestaten konden tot deze praktijken overgaan omdat de staat na de Eerste Wereldoorlog steeds meer 'sociale controle' kreeg over zijn onderdanen. De staat beschikte over een

47 Le monde en 1914, l'apogée de l'Europe. In: *Atlas historique*. Geraadpleegd op 19/7/2010 via <http://www.atlas-historique.net/1815-1914/cartes/Monde1914.html>.

48 FERGUSON NIALL, *De grote oorlogen*. Op.cit., p. 35.

49 FERGUSON NIALL, *De grote oorlogen*. Op.cit., p. 38.

massa ambtenaren, belastingontvangers en politieagenten, verschafte onderwijs en pensioenen en subsidieerde in een aantal gevallen de verzekeringen tegen ziekte en werkloosheid. In geval van nood kon hij alle weerbare mannen onder de wapens roepen.

Niall Ferguson verklaart het extreme geweld van de 20ste eeuw aan de hand van drie factoren in bepaalde regio's (Midden- en Oost-Europa, Mantsjoerije en Korea).

- ▶ Etnische conflicten: er ontstonden ingrijpende wijzigingen in de sociale betrekkingen tussen bepaalde etnische groepen. In de 20ste eeuw werden deze extra in de verf gezet door theorieën over rassenverschillen en door de politieke fragmentatie van 'grenslanden' die te maken hadden met een etnisch gemengde bevolking.
- ▶ Economische volatiliteit: de frequentie en omvang van de schommelingen in de economische groei, de prijzen, de rentepercentages en de werkgelegenheid, die sociale stress en spanningen met zich meebrachten.
- ▶ Wereldrijken in verval: alle belangrijke deelnemers aan de wereldoorlogen hadden gemeen dat ze een wereldrijk waren of er een wilden worden of dat ze zich moesten omvormen om te kunnen blijven bestaan.⁵⁰

50 FERGUSON NIALL, *De grote oorlogen*. Op.cit., p. 58.